

NE! NEĆU DA SE UČLANIM U KLUB LJUBITELJA KNJIGA

VIRDŽINIJA AJRONSAJD

Prevela

Bojana Gajski

 Laguna

Naslov originala

Virginia Ironside

NO! I DON'T WANT TO JOIN A BOOKCLUB

Copyright © Virginia Ironside, 2006

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Patriku

3. oktobar

Dobro. To je to. Gotovo pedeset godina kasnim, ali bolje ikad nego nikad. Počinjem da pišem dnevnik. Znam da nije 1. januar. Nije čak ni 1. novembar, ali nema boljeg vremena od sadašnjeg. Često sebi kažemo: „Kako bi bilo lepo da sam dnevnik počela da pišem u dvadesetoj.“ Ili tridesetoj. Ili četrdesetoj. E pa, u svojoj šezdesetoj godini (ili, tačnije, pedeset devetoj – ili, oh, bože, možda i *jeste* šezdeseta – sećam se kako mi je nedavno jedan dosadan čovek objašnjavao da sam, iako imam pedeset devet godina, zapravo u šezdesetoj. Ništa ga nisam razumela, ali sam na kraju ipak popustila), ili u kojoj god već godini ja, Mari Šarp, penzionisana nastavnica likovnog, razvedena, s jednim sinom i jednom mačkom, odlučna u nameri da budem sama nakon otprilike milion propalih veza, čvrsto sam rešila da pokušam poslednji put. Mislim da pišem dnevnik, a ne da se upuštam u vezu.

Ne daj bože!

Prvi dnevnik počela sam da pišem kad sam imala deset godina. Bilo je to izuzetno uzbudljivo štivo. „Ustala sam. Otišla u školu. Imala sam matematiku – fuj! Vratila sam se kući. Uradila

domaći. Večerala. Otišla na spavanje. “Drugi sam započela kad sam bila tinejdžerka, zaljubljena u Arčija, koji je bio godinu dana stariji od mene i nije imao pojma šta osećam prema njemu. I dalje čuvam tri-četiri sveske na svakoj strani iškrabane rečima: „Arči, volim te“, „VOLIM TE, Arči!“, „VOLIM TE, ARČI!!!“. Na koricama jedne od njih nacrtano je ogromno tamnocrveno srce u kome je kitnjastim slovima ispisana reč „ARČI“.

Sećam se kako smo moj bivši muž Dejvid i ja počeli da pišemo zajednički dnevnik kad nam se rodio sin Džek, no to je bila samo gomila laži jer smo oboje znali da će ono drugo čitati to što napišemo. Ja sam morala da vodim i zaseban, tajni dnevnik, pošto sam bila toliko očajna zbog tog braka. U našem zajedničkom dnevniku napisala bih: „Predivan dan! Oboje smo s Džekom bili u parku, a nakon toga smo svratili do Hjuia i Džejsa na čaj. Mnogo smo se šalili, a čaj je bio izvrstan!“ U svom tajnom bih napisala: „Prosto ne mogu da podnesem Dejvida i njegove užasne prijatelje. Muka mi je od toga što se ponašaju kao da nisam deo njihovog tajnog društva. Želim da budem slobodna! Želim da plešem! Želim da imam ljubavnike!“

Naravno, nedugo posle to se i desilo, i Dejvid i ja smo se rastali, ali nekim čudom ostali prijatelji. (Uostalom, ko zna šta je on pisao u *svom* tajnom dnevniku.) Što je još čudnije, ostala sam u prijateljskim odnosima i s Dejvidovim polubratom Džejsom i njegovim partnerom Huijem. I, Arči mi je takođe ostao prijatelj, mada mi nikad nije bio ljubavnik. Kad se oženio Filipom, pozvali su me na svoje venčanje, a narednih godina smo s vremena na vreme odlazili zajedno na ručak. Ispostavilo se da je Hui pravni zastupnik Arčijeve firme u Sitiju* – Hui se specijalizovao za nešto tajanstveno pod imenom „terminski poslovi“ – i tako, baš kao što se često događa, svi moji prijatelji čine pun krug.

Dok sam studirala i kasnije bila na obuci za nastavnike, nisam imala vremena da vodim dnevnik i tek sad, pošto sam napunila

* Poslovni centar Londona. (Prim. prev.)

šezdesetu – zapravo, to će se desiti za koji mesec – pokušaću to da radim. Mislim, stvarno ću pokušati. Pa, tako...

8. oktobar

Kad sam se probudila, suzile su mi oči. To je veoma loš znak. Mislim, to je u redu po hladnom ili vetrovitom danu, ili kad ti se desi nešto grozno poput gripa pa si ubeđen kako boluješ od hroničnog zamora, zbog čega više nikad nećeš moći ni do prodavnice da odeš, a kamoli da uzmeš telefon u ruke i izjadaš se prijatelju kako više ne možeš ni do prodavnice da odeš. Ali da ti oči suze bez razloga – fuj! Poznajem čoveka od sedamdeset godina kome toliko suze oči da mu neprestano kaplje s vrha nosa. To je, bojim se, obeležje poznih godina.

Nedavno sam otišla kod doktorke Farmer jer su me bolela kolena. „To je blagi osteoartritis, Mari“, rekla je. „Dešava se u našim godinama.“

Kad sam pokušala da joj objasnim kako to meni ne može da se desi pošto se nikada nisam bavila sportom, pa bi kolena, teoretski gledano, trebalo i dalje da mi budu u savršenom stanju, kao kolena nekog desetogodišnjaka, jedva korišćena, s izuzetno malom kilometražom i vlasnicom koja ih brižljivo čuva – čak bih negde mogla iskopati kutiju u kojoj su stigla zajedno s računom – ona mi je objasnila da to ne ide baš tako.

Prava gnjavaža.

10. oktobar

Samo što sam stigla kući s večere kod prijatelja i odahnula od olakšanja. Prevarili su me da prihvatim poziv; telefonirala mi je stara prijateljica Marion i pribegla dobro poznatom triku: „Šta radiš u četvrtak?“ Umesto da obazrivo upitam: „Zašto?“, upala sam u zamku.

„Ništa“, rekoh.

Budala.

Poneka večera može da bude i iznenađujuće prijatna. A Marion, u neku ruku čudesna žena – uvek ima vremena za sve – poznata je po tome što ume da pozove zanimljive goste. No, uopšte uzev, večere s prijateljima su kao igre na sreću. Retko kad nešto dobiješ. Najveći problem je što na njima nikada ne bude dovoljno muškaraca i sad već – htela sam da kažem u srednjim godinama, mada bi možda izraz „u poznom dobu“ bio prikladniji – muškarci koji i dođu na te večere predstavlja ju izuzetak iz veoma dobrih razloga: ili su izgubljeni slučajevi ili su potpuno ludi.

(Nisam sigurna važi li taj opis za sve muškarce, bili oni izuzeci ili ne, i baš zato sam i toliko odlučna u nameri da ostajem sama. Ne znači da neki muškarci nisu zabavni, privlačni, bajni... Možete imati sve te osobine i istovremeno opet biti i izgubljen slučaj i ludi.)

Drugi je problem u vezi s večerinkama da što ste stariji, sve manje želite – zapravo *ja* – sve manje *želim* da upoznam nekog novog. Poznajem sasvim dovoljno ljudi s kojima bih želela da učvrstim postojeća prijateljstva – a i omiljene osobe drugih ljudi retko kad su i moje omiljene osobe i obrnuto. Jedino sa mladima želim da sklopim nova poznanstva. No, *svi* stari ljudi žele da upoznaju mlade. Skaćemo na njih kao vampiri.

Sećam se kako su i mene, kad sam imala sedamnaest godina, spopadali muškarci i žene koji su mi izgledali prastaro u svojoj pedesetoj. „Dozvoli da sednem pored tebe!“, govorili su mi usana oklembesanih preko zuba žutih od duvana i desni koje su počele da se povlače. „Mnogo volim *mlade ljude*!“ Grčila sam se dok su mi se približavali sa svih strana, sladeći se mojom mladošću, balaveći nad mojom rumenom, zdravom kožom, žalosno nezrelim stavovima, i uopšte nad svim mojim.

„Molim te, kaži mi zašto volite *neuredan* izgled!“

„Zašto volite mladiće s dugom kosom?“

„Molim te, objasni mi *Bitlse* – baš su mi *bajni*.“

„Zar vam se ne čini da je u mini suknjama baš *hladno*?“

„*Molim te*, kaži mi – šta je *zapravo* taj *generacijski jaz* o kome toliko slušamo?“

Sada ih više ne krivim toliko, mada nikad nisam tako otvoreno pokazivala žudnju za društvom mladih ljudi.

Juče sam pričala sa najboljom prijateljicom Peni, i rekla joj kako je još jedna moja poznanica umrla – Filipa, zapravo, žena onog Arčija u koga sam kao tinejdžerka bila zaljubljena. (Ona je četvrta koja je ove godine umrla. Od januara sam bila na pet sahrana.) Peni mi je odgovorila kako je u poslednjih osamnaest meseci umrlo šestoro njenih prijatelja.

„Najgore od svega je to“, rekla je, „što sad moramo da se zadovoljimo onima koji su ostali!“

„Osim“, rekoh, „ako ne pridobijemo neke mlade ljude.“

„Što mi ne radimo!“, odgovori Peni.

Pa, moram priznati da ja ipak to radim, mada mi je takvo priznanje podjednako grešno kao kad ustaneš na sastanku anonimnih alkoholičara i kažeš da si alkoholičar. Mislim, ko će ostati kad svi popadaju kao lišće s drveća u jesen? Ako ne budem jedna od onih koji će rano otpasti, svakako ne bih želela ni da ostanem na goljoj grani i lepršam sva suva, smeđa i usamljena. Želela bih pokoji lep, mlad, zelen izdanak oko sebe.

Marion i njen muž Tim žive u zagušljivoj, maloj kući, izgrađenoj u edvardijanskom stilu u Zapadnom Londonu, i još na zidovima imaju tapete marke *lora ešli*, koje su šezdesetih bile baš lepe. Oni su samo deo grupe mojih prijatelja koji kao da su zaleđeni u vremenu – njihove dnevne sobe možete pokupiti, preneti u muzej *Džefri* pa izložiti zajedno s predivno očuvanim elizabetanskim i džordžijanskim salonima kao tipične primere stila koji je vladao sredinom dvadesetog veka.

Istog trenutka kad sam ušla u sobu (preplavljenu sedim glavama), znala sam da sam u nevolji. Stigneš tako u osam i petnaest i nema šanse da odeš pre jedanaest. Neke večere mogu

biti mini zatvorske kazne, osim što vas ne puštaju ranije zbog primernog ponašanja.

Stvari svakako nisu krenule nabolje kad je pristigla gošća u kišnoj kabanici koja je popreko nosila torbu, od levog ramena do desnog kuka – verovatno da bi umanjila mogućnost da je neko odžepari. Opštoj slici nesigurnosti doprinele su i naočari s uzicama – još jedan znak starosti i ludosti. Ukoliko nikad ne znaš gde ti se nalaze naočari, kažem ja, onda ih sve vreme nosi. Ako baš moraš, podigni ih i na glavu. Samo ne daj da ti vise na uzicama od perlica. To izgleda podjednako detinjasto kao kad trogodišnjak nosi rukavice vunicom zašivene za kaput.

Smatrajući me u neku ruku osobom koja se bavila savetodavnom profesijom, budući da sam predavala likovno, domaćini su, misleći da postupaju vrlo mudro, s moje leve strane za stolom smestili jednog bradatog psihoterapeuta. Moram priznati da baš ne obožavam psihoterapeute. Uvek izgledaju neprirodno smireno, nikad ne prekrštaju noge, kao da su do besvesti primenjivali Aleksandrovu tehniku,* što verovatno i jeste slučaj, i uvek pričaju zlokobno brižnim glasom. Što se tiče brada, ni za njima nisam luda. Vremenom sam došla do zaključka da muškarci s bradama nimalo nisu privlačni. Mislim da ih puštaju ne da bi skrili slabašne vilice, već slabašnu muževnost. Bradati muškarci često imaju prilično velike ženskaste zadnjice.

Ovaj tip je takođe imao i mnogo sede kose. Smatram da čim muškarac koji je očigledno prešao šezdesetu još ima toliko puno kose, nešto tu nije u redu. Izgledao je poput ženskaste ovce.

Dok smo mljackali svoj čili – baš kao i kuća, i Marionino kuvanje ostalo je zarobljeno u prošlosti – psihoterapeut se tu i tamo pozivao na Frojda. Na to sam, bojim se prilično zlurado, rekla kako je Frojd bio prava noćna mora od čoveka i kako je tokom svojih mnogobrojnih ovaploćenja preporučivao pacijentima da koriste kokain. Jedno vreme je zapravo i sam bio zavistan od njega. Prava varalica.

* Tehnika opuštanja tela i duha. (Prim. prev.)

„Sigurni ste da upravo niste načinili frojdovsku omašku?“, upita me psihič. Na to svi počеше da se smeju onako kako to Englezi rade kad dobiju priliku da odstrane i najmanji nagovestaj ozbiljnosti ili neprijatnosti u razgovoru.

On se sam zakikotao u dobro poznatom snishodljivom stilu koji neguju psihoterapeuti i prionuo nazad na svoju salatu. Osetila sam zadovoljstvo kad mu se parče zelene salate nastanilo na bradi.

Bojim se da sam bila prilično loše raspoložena. Takva sam i stigla na večeru. A osećanje se pogoršalo i pre nego što sam shvatila da pored mene sedi psihoterapeut budući da su domaćini postavili na sredinu stola aranžman od ogromnih žutih i crvenih tropskih cvetova, poduprt s obe strane visokim svećnjacima, pa je bilo nemoguće videti osobu s druge strane stola. Cvetovi su pripadali onoj čudnoj vrsti što izgleda kao penis ili vagina – tek su se nedavno pojavili na cvečarskoj sceni i krajnje su jezivi. Uz izliv silne veselosti i poniznosti uspela sam da ubedim domaćine da sklone aranžman sa stola. („Oh, baš je predivan, ali, draga, želim da te vidim dok pričaš!“) Nakon toga mi se činilo da ne bi bilo u redu da se bunim i u vezi sa svećama pa su svi gosti morali da krive vratove da bi s nekim popričali. Svaki put kad bih pogledala nekog s druge strane stola, osećala bih se kao posetilac u zatvoru.

Da – loše raspoloženje. Što sam starija, to sam za vreme večerinki zajedljivija. Devet od deset puta mogu da zasijam i zabavljam sve oko sebe, ali deseti put pokrenem nezgodne teme, na primer, koliki su blagoslov eutanazija ili abortus, ili kako ne treba davati pomoć Africi, i svi se posrame i postane im neverovatno neugodno. Kažu da je takva otvorenost posledica sušenja sinapsi u prednjem reznju mozga, no ja mislim da je u pitanju nezamisliva samouverenost koja dolazi s godinama. Ovog puta temu smo dobili zahvaljujući gospođi Naočari na uzici, koja nam je otkrila (što se često dešava u današnje vreme) kako je, pošto ima šezdeset godina, upravo dobila svoju

besplatnu propusnicu te je tako divno voziti se javnim prevozom za džabe.

Rekla sam kako ću za nekoliko meseci napuniti šezdesetu i da jedva čekam.

„Da“, reče gospođa Naočari na uzici pokušavajući da mi se umili. „Star si onoliko koliko se starim osećaš. Imaš šezdeset godina mladosti!“

„Ima šezdeset, a puni dvadesetu!“, dodade psihić.

„Ne slažem se s tim“, rekoh. „Ako imaš šezdeset godina, onda je to jednostavno tako i nikako drugačije. A šezdeset godina je starost. Ja žudim za tim da budem stara i ne želim da mi govore kako sam mlada, kad to nisam. Dosta mi je mladosti. Dosadila mi je. Bila sam mlada šezdesetih i jednom sam, verovali ili ne, spavala s jednim članom *Bitlsa*. Bila, videla, kupila majicu, iznosila je i dala dobrotvornoj organizaciji. Kad sam imala dvadeset godina, šezdeset godina se smatralo starošću. Kad sam imala trideset, četrdeset i pedeset, šezdeseta se i dalje smatrala starošću. Ne želim sad da pomeram granice.“

„Ja imam šezdeset godina“, reče Marion dok je uz osmeh skupljala tanjire. (Zvuči čudno, ali većina muškaraca kao da nikada ne primeti da neko skuplja prazno posuđe. Psihoterapeut, koji se u svom poslu nesumnjivo dičio činjenicom da je jako osetljiv po pitanju tuđih osećanja, sedeo je ne pomerajući tanjir ispred sebe, potpuno nesvestan da se oko njega odvijaju važne operacije, pa je njegova saradnja neophodna.) „Ali osećam se kao da imam trideset!“

„Ali, Marion, zar ne shvataš da je to *tragično*?“, rekoh. „Čitaog života se osećati kao da imaš trideset godina! Kako je to dosadno! Pravi košmar! Čeznem za šezdesetom! Zašto bi to bilo loše?“

„Ono što je kod starenja lepo“, reče psihoterapeut, čija je žena konačno morala da se nagne preko stola i uzme njegov tanjir, „jeste to što nikada nije kasno. Toliko toga možete raditi.

Završiti otvoreni univerzitet, baviti se ekstremnim sportovima, naučiti neki strani jezik...“

„Ali *jeste* kasno!“, pobunih se. „Upravo zbog toga je starost toliko lepa. Više ne moraš da razmišljaš o fakultetu niti da se baviš kojekakvim sportovima! To je tako veliko olakšanje! U svom zreloom dobu uglavnom sam osećala krivicu što nisam naučila još neki strani jezik. Sad, pošto sam ostarila, konačno više ne moram da prolazim kroz to! Neću imati dovoljno vremena da ga koristim. Bilo bi uzaludno učiti ga!“

„E pa, ja osećam“, reče prkosno psihijatar, „da je sad, pošto imam šezdeset pet, sve moguće!“

„Meni se, ovako na pragu šezdesete“, odgovorila sam, „čini da pravo zadovoljstvo potiče od činjenice što je toliko toga *nemoguće*. Mislim“, dodala sam okrutno, dodirujući ga za nadlakticu i ozareno mu se smešeci kako bi pomislio da sam dobronamerna, „da prolazite kroz ono što vi psihijatri nazivate poricanje.“

Ovog puta sam ja izazvala smeh, ali sam ipak ispala nepravedna i bilo me je sramota.

Dok sam se vozila kući, sažaljevala sam jadnog starog psihijatra upravo zato što je morao da sedi pored otrovne stare mene. Osećala sam užasnu krivicu i žalila zbog svoje preterane zajedljivosti. Taj jadni čovek je verovatno kao i ja više želeo da sedi pored neke prijatne mlade osobe.

11. oktobar

Kad sam se probudila, osećala sam se potpuno grozno. Na licu, i dalje stisnutom u grč neiskrenosti, bolelo me je svih hiljadu jedan mišića. Što je još gore, znala sam da ću to osećanje morati da trpim sve do jutra, kada će otrov jezive večeri konačno iščileti iz mog tela.

Kao da sve to nije dovoljno, izgledala sam grozno. Sinoć, pre nego što sam otišla na večeru, u ugledalu sam ugledala zanosnu

lepoticu čudesne maslinaste kože, visokih jagodica, punih usana – da se raspametiš. No, kad sam jutros pogledala u to isto ogledalo, imala sam šta i videti – izgledala sam groteskno; Čarls Loton u kućnoj haljini. Lice mi je bilo poput nedopečene krofnice. Svinjske okice, mala, nabrana, bleđa usta, bore duboke od mrštenja, sva natečena. Odvratno. Šta se to noću dešava? Očigledno se nešto – bog sveti zna šta – nakupi. A možda je i od vina. Ili, što je verovatnije, psihoterapeut je, sasvim razumljivo, na mene bacio kletvu.

Uskočila sam u kadu (možda „uskočila“ baš i nije prava reč; „uspentrala“ bi bio bolji izraz, i da – imam jedan od onih čudnih gumenih podmetača s vakuumskim držačima na dnu kade) i ustanovila da mi ostatak tela nije natečen – samo postaje naboran, kao roletna. Čini mi se da umesto svojih vidim babine ruke, a koža mi postaje nežna, tanka i sjajna, baš kao što je njena bila. Pošto sam je veoma volela, to mi ne smeta. Ali, gospode, imam samo pedeset devet godina. Uskoro punim šezdesetu. Baš uskoro. U naredna tri meseca. Pitam se hoće li sve izgledati još gore.

Čak i sada, dok radim svojih blagotvornih deset minuta joga na dan, vidim male nabore kože kako čekaju da mi se skotrljaju na butine. Naročito su uočljivi kad radim stoj na rukama, a noge su mi u vazduhu. Primećujem kako imaju neobične tragove po sebi – popucale kapilare, poneki nagoveštaj proširenih vena. I na nadlakticama mi visi koža. Šake su mi prošarane smeđim pegama. Kad se to desilo? Pre nekoliko godina, mislim, kad sam još mogla da se pretvaram (eto vam pravog poricanja!) da imam trideset godina. Sad mi celo telo vrišti kako je postalo staro. A najčudnije od svega je činjenica da me uopšte nije briga za to. Taj osećaj je prijatan, dobronameran i – ispravan.

Dobro, koža mi više nije mlada, sveža i onako rumena, zdrava s nežnim paperjastim maljama, ali je i dalje u dobrom stanju, kao neka skupa ali ofucana stara kožna sofa iz Kluba džentlmena u Ulici Pel Mel.

Što sam starija, to sam odlučnija da ne izgledam kao neka napuštena, opustošena zgrada mesne zajednice u Halu. Trudim se da budem prelepa ruševina neke opatijske, poput onih koje je ovekovečio Pusen – ili onaj drugi slikar na „p“. Ne mogu da se setim imena... Da nije možda ipak na „s“?

Kad sam izašla iz kade i uzela peškir, setila sam se kako sam, kao dete, uzbuđeno saopštila ocu da sam otkrila nov sjajan način brisanja. „Kako?“, upitao me je. Pokazala sam mu. Uхватила sam ivice peškira, prislonila ga na leđa i naizmenično mu povlačila krajeve.

„Zar nije dobro?“, upitala sam.

Otac se blago nasmešio. „Sećam se kad sam i sam to otkrio. Bio sam otprilike tvojih godina“, rekao je.

Tada sam prvi put u životu doživela otkrovenje – otkrovenje koje stalno iznova doživljavam – ne samo što su vekovima pre mene ljudi otkrivali svaku ideju za koju pomislim da je samo moja, nego još gore: razmišljanja koja mi se učine novim zapravo sam nebrojeno puta proživela tokom života. Takva jednodimenzionalnost i osećaj da proživljavate film *Dan mrmota* istovremeno i tišti i na neki čudan način umiruje. Pa ipak, bilo bi lepo bar jednom u životu pomisliti nešto što još niko drugi nije. Sećam se kako sam tek nedavno došla do saznanja da u sebi istovremeno možeš gajiti dva osećanja, voleti i prezirati istu osobu, da možeš da žudiš za cigaretom i želiti da prestaneš da pušiš.

Pošto sam osoba koja uglavnom na život gleda crno-belo – ili jako volim ili jako mrzim – oduvek sam pokušavala da napravim ravnotežu posmatrajući sve sivo. Trik zapravo uopšte nije u tome, već u pokušaju da u sebi istovremeno zadržite kontradiktornost nekih stvari. Posledica toga je mnogo živahniji i svežiji pristup. Prilično kasno sam sve to shvatila, ali zahvaljujući tome veze s ljudima mnogo, mnogo lakše održavam. A nekim čudom su i prijatnije.

Potom sam se obukla. To ovih dana nije lako uraditi. Neka da sam, kad sam navlačila hulahopke, ravnotežu održavala na

jednoj nozi. Sada moram da sednem na krevet i poput ježa se valjam po njemu dok ih navlačim, sa sve nogama u vazduhu.

20. oktobar

Stigla mi je nova stanarka; ako mogu tako da je nazovem. Mišel je zapravo ćerka jedne moje prijateljice iz Pariza i potrebno joj je polazište u Londonu odakle će tražiti neko prikladno mesto za stanovanje. Predivna je. Mlada je! Plava je! Ima samo devetnaest godina, no naravno, pošto je Francuskinja, više izgleda kao šesnaestogodišnja Engleskinja. Očigledno nema pojma koliko je lepa, mada se divno oblači. Otvorila sam joj vrata tog ledenog, tmurnog dana u Zapadnom Londonu. Stajala je pred mnoom obučena u tri-četvrt pantalone i tanušnu majicu koja joj je otkrivala stomak. Kraj nje je ležalo pet ogromnih kofera.

„Zdrrravo“, rekla je. „Ja sam Mišel.“

I to je to što se tiče njenog poznavanja engleskog. Doduše, često kaže: „Fala“. Čini se da je veoma zadovoljna sobom koju sam joj namenila, uprkos činjenici da je okrečena u krvavo-crveno, prenatrpana mojim knjigama, s mestom u ormaru za otprilike tri stvari; polovina fioka je ispunjena odvijačima, raznim ključevima, čekićima, turpijama, električnim bušilicama i starim utikačima.

„Veliika“, rekla je.

Pretpostavljam da i jeste „veliika“ u odnosu na većinu zastrašujućih golubarnika koje uglavnom nude mladim strankinjama u Londonu. Na prilično lošem francuskom održala sam joj uobičajenu govoricu o tome kako moramo živeti potpuno odvojenim životima, kako ne delimo ništa drugo osim kupatila i kuhinje, da na raspolaganju ima samo delić prostora u frižideru, kako ne sme da pije mleko koje sam ja kupila, da joj nije dozvoljeno da ide u baštu...

Svaki put kad držim taj govor, osećam se kao kreten, ali skovala sam ga na osnovu dugog iskustva sa stanarima. Jednog jutra, kad je Džek, moj sin, imao dve godine, zatekla sam ga kako tumara po kući u društvu velikog psa. Ušla sam u sobu da pronađem njegovog vlasnika, ogromnu istetoviranu mrcinu koja je hrkala pored mog stanara, i videla da oko kreveta gore tri sveće.

Međutim kasnije, kad smo Mišel i ja sedele na sofi u dnevnoj sobi, stvarno sam morala da se potrudim i čvrsto joj objasnim kako nikad nećemo ni jesti zajedno, da ja imam svoj život a ona svoj, mada poneki put može da me zamoli za pomoć – osećala sam kako mi se materinska osećanja šire telom poput neke hemikalije.

Nešto kasnije se došunjala niz stepenice. Čula sam je kako stoji ispred sobe u kojoj sam se vrzmala radeći kojekakve sitnice, preplašena da me ne prekine. Prestala sam da kucam pismo gradskom veću ispunjeno gnevom zbog količine smeća po ulicama i pozvala je da uđe. Želela je da zna gde su prodavnice. Izgledala je tako ranjivo da sam, kad se okrenula da pođe, zgrabila svoju torbu i rekla: „Ionako moram da kupim salvete pa ću poći s tobom i sve ti pokazati.“ Čak sam dodala i reč „draga“.

To je još jedan neobičan znak starenja. Sve oslovljavam s „dragi“ ili „dušo“ – i, što je još čudnije, to zaista i mislim. Tako nešto nikada nisam govorila u mladosti, onih dana kad su jedine osobe koje su od mene mogle čuti „dušo“ bili muškarci koje sam volela.

Na kraju krajeva, kad si mlad, veze održavaš samo sa vršnjacima ili starijim osobama. Ili si nekom ravan ili se prema tebi ponaša kao prema detetu. Ali što si stariji, javlja se više vrsta veza. U društvu ljudi od osamdeset godina i dalje sam kao nevino dete. Prema svojoj generaciji osećam ravnopravnost. A kao dodatak, prema mladima sam roditeljski nastrojena. Obuzimaju me nežnost i brižnost koje je lepo iskusiti nakon niza godina provedenih u lošim i mučnim raspoloženjima.

„Izvinite?“, reče ona. Jadnica. Što pre pronađe sobu u stanu koji će deliti s veselim mladim ljudima, a ne s ludom, sredovečnom ženom podivljalih materinskih instinkata, to bolje. Šta ja to pričam? „Sredovečnom“! Trenutno možda i jesam sredovečna, ali za tri meseca punim šezdesetu, što znači da više neću biti. Biću stara. Nepogrešivo stara. Stara! Stara! Stara! Odlično.

6. novembar

Stalno razmišljam o tome da se preselim. Ali „razmišljanje o selidbi“ daleko je od istinske selidbe. Peni, koja je kao predstavnik za odnose s javnošću proputovala čitav svet, promenila je stotine domova i baš pre neki dan mi rekla kako je „nezdravo“ živeti u kući toliko dugo kao što ja živim. Ovde sam već trideset godina. Interesantno je to kako je za vojvode od Vestminstera ili već koga drugog „zdravo“ da milionima godina žive u palati Blenim, a za mene je trideset godina provedenih u Šeperds Bušu „nezdravo“. Prisetila sam se one šale o ženi koja se preselila u Nortamberlend gde je na jednoj zabavi srela neku ženu koja ju je upitala koliko dugo živi u tom kraju. „O, petnaest godina“, odgovorila je. „A vi?“ „Od srednjeg veka“, dobila je odgovor.

E pa, ja sam se navikla na život u Šeperds Bušu. Drugima je taj deo grada možda kraj sveta, ali otkako sam zbog nedostatka para morala da se odselim iz svog duhovnog doma Kenzingtona, gde sam rođena i odrasla, polako sam zavolela Šeperds Buš. Zapravo, kad danas odem u Kenzington, zbog svih tih bogatih belaca iz srednje klase osećam se klaustrofobično, zatočeno. To vam je kao kad odete u Bat, Brodvej ili Kotsvold. Sve je cakano. More somotskih pantalona i brda ručno pletenih korpi i negovanih pasa. Ribarnice koje drže ljudi pod imenom Hjugo. Članovi kluba ljubitelja knjiga na svakom ćošku.

U ovom delu Šeperds Buša nema vinskih barova, bistroa, *Starbaksa*, niti spa centara. Možete naići samo na kladionice,

pomalo zlokobne kozmetičke salone, indijske restorane, obućarske i ključarske radnje. Njegova multietničnost sročena je u imenu jedne radnje – *Buš pekara, bar Halal picerija, brza hrana*. Odmah do nje nalazi se negostoljubivo mesto s neverovatno visoko smeštenom kasom, koje se zove *Prodavnica novca*, a s druge strane je *Carski riblji restoran*. Tu je i *Zubarska ordinacija Buša* s „odajama za nervozne“. Potom dolazi čudno mesto koje se reklamira samo kao prodavnica ženske odeće i islamskih knjiga. Međutim, sve je prožeto predivnim bliskoistočnim supermarketima, uključujući i prilično nespreno nazvanu *Libansku mesaru* koja je glavni snabdevač lokalne džamije.

U Šeperds Bušu *postoji* prodavnica delikatesa, ali tako mali broj ljudi kupuje sireve koje u njoj nude da, kad ih konačno kupite, uvidite da su zbog starosti prekriveni nečim neobično ljigavim, lepljivim i smrdljivim. Nadam se da se to neće i meni desiti kad ostarim. Zaista, Šeperds Buš možda i jeste „ekscentrična i očaravajuća mešavina etničkih različitosti“ (citiram deo jednog od mojih mnogobrojnih pisama *Šeperds Buš gazeti*), ali njegove loše strane su betonski trotoari (još nismo dostigli stupanj popločavanja) prevučeni debelim slojem žvaka i ulice prepune propalica.

Šeperds Buš je jedno od onih mesta koja su oduvek „obećavala“, ali nikad nisu ispunila obećanje. Poput svih onih mladih pisaca. Istini za volju, nikad nije ni izneverio očekivanja, ali nije ih ni prestigao.

Sve u svemu, u poređenju sa Brikstonom, gde živi moj sin Džek s devojkom Krisi, čini se da Šeperds Buš još uvek ima šansu. Kad sam čula sve te glasine o Brikstonu, počela sam da se plašim i da tamo, na ulici, ljudima pogledam u oči. Džek me uverava da, kao i svuda, imaju tek pokojeg ludaka, ali lako je njemu to da kaže budući da je studirao psihologiju i poznaje govor tela. Peni mi je nedavno rekla kako je čula da u Južnom Londonu postoji banda čiji članovi noću kruže ulicama u automobilu s ugašenim svetlima i u znak inicijacije moraju da prate

prvu osobu koja im ljubazno ukaže na to da su im svetla ugašena i da je ubiju. Zvuči kao neka urbana legenda, no kad je upitala jednog policajca za to, saznala je da je istina.

8. novembar

Večeras je svratila Peni. Uživajući u cipalu i izvrsnom jeftinom portugalskom vinu, razgovarale smo o lekarima. Obe smo neviđeni hipohondri, pa ja umirujem Peni kad je ubeđena da ima rak kostiju, a ona mene zbog umišljanja da imam rak jednjaka – u životu sam puno pila, pa i dalje, moram priznati, volim svake večeri da sručim u sebe više od pola boce belog vina. Najmanje. Bojim se da niko ne bi dobro prošao ako bi saznao procenat alkohola u vinu koje ona pije.

Sasvim je na mestu da u mladosti pijete toliko belog vina, ali kako stvari stoje, ukoliko to radite jako dugo, vino – pročitala sam u jednom zastrašujućem članku o zdravlju u *Dejli mejlu* – na svom putu nagriza sve te malecne, klimave delove odnosno fibule (?) pa sluz više ne može da se skuplja, taloži i vlaži, te jednjak postaje nekakav suv prolaz, stvoren za bujanje klica raka ili spora raka ili šta god već rak ima.

Rekla sam joj kako sutra imam zakazan pregled kod hirurga ne bih li videla šta ću sa stopalima. Stopala su mi užasna – suva i ispucala. (Kvrgava bi zapravo bila bolja reč. Zašto reč „kvrgavo“ tako surovo zvuči zbog tog „k“?) Stalno razmišljam kako bi trebalo da kupim neku *Šolovu* kremu za stopala. „Zar je dotle došlo?“, upita Peni. „Dotle došlo“: izraz koji ću u budućnosti, pretpostavljam, još mnogo puta čuti.

No, problem zapravo leži u ogromnom, bolnom kurjem oku na jednom stopalu, što sam nasledila od majke. Odstranjivanjem kurjeg oka nestaće i bol, smatra moj pediker – to je jedna od profesija koje nisu postojale kad sam se ja rodila – čovek koji je već orobio celu moju uštedevinu uporno tvrde-

ći da su mi potrebna posebna ortopedska pomagala, odnosno podupirači.

Naravno, već je isprobao razne stvari na meni. Dao mi je da pogledam katalog specijalnih cipela, ali ni u snu ih ne bih nosila. Većina modela je bila „boje kamena“ i na slikama su ih nosile zanosne devojke koje ni za živu glavu ne bi tako nešto nazule. U stvarnom životu njih najčešće nose žene koje veći deo vremena provode na benzinskim pumpama, žene s ogromnim, debelim, natečenim zglobovima i ljubičastim kolenima prekrivenim veoma čistim bež pantalonama, žene koje imaju one tajanstvene vrste kockastih frizura.

Peni brine o hormonalnom lečenju. Mnogo vremena provodi pokušavajući da napravi ravnotežu između estrogena i progesterona i ubeđena je da zbog viška jednog od njih dobija napade panike. Na svu sreću, ja sam od takvog lečenja odustala pre tri meseca i ne primećujem nikakvu razliku. Zapravo, mislim da se osećam i da izgledam mnogo bolje. Sad umem da prepoznam žene koje prolaze tu vrstu lečenja – s tim ogromnim grudima i neprirodno natečenom kožom užasno liče na Terezu Gorman.*

Zapravo, ne volim ni da razmišljam o hormonima. Uvek se setim vlastite užasnutosti iz perioda dok sam radila u školi za devojčice, kad sam čula da žene koje rade zajedno u isto vreme dobijaju menstruaciju. Sećam se kako sam se plašila da mi, kad uđem u lift, ciklus ne porazmisli o sinhronizovanju. Ne bih mogla da podnesem pomisao na to kako svakog meseca sve krvarimo u isto vreme.

Kakav je blagoslov biti oslobođen svega toga! Nije mi smetala krv; ona je bila samo manja neugodnost. Smetalo mi je beskonačno zapisivanje datuma u dnevnik i nedelju dana pred menstruaciju komentara poput: „Moguće je da se osećaš čudno...“, da bih kasnije mogla da podsetim sebe kako bi svako

* Britanska političarka, između ostalog poznata i po tome što je javno podržavala hormonalno lečenje. (Prim. prev.)

raspoloženje u koje upadnem trebalo da posmatram kao sumnjivo. Veoma je uznemirujuća činjenica da nečiji karakter mogu da određuju variranja nivoa hormona. Ali toga više nema, ha, ha! Kad sam bila mlada, ženu koja ima menstruaciju zvali smo „ukleta“, no tu krajnje tačnu i maštovitu reč obrisala je politička korektnost zajedno s ostalim neophodnim rečima kao što su „bogalji“, „lujke“, „opaljeni“ i „matore kokoške“, od kojih neke i mene opisuju.

„E da, čistiš li zube koncem?“, upitah Peni pre nego što je pošla.

„Ne baš često. Zašto?“, odgovori ona.

„Kao da su mi odjednom svi zubi razmaknuti“, rekoh. „Usta mi izgledaju poput srednjovekovnog zamka s kulama.“

„To je zato što ti se desni povlače“, reče Peni. „To se dešava kad ostariš, znaš.“

„O bože. Nevolja je u tome što kad čistim zube ne samo da osetim kako mi se pomeraju sve plombe, nego i desni počnu da mi krvare. Da ne znaš nekog dobrog zubara?“

„Pa“, reče Peni preturajući po torbi i tražeći telefonski broj. „Igrom slučaja, znam. Kod ovog sam išla prošle nedelje...“

Iz torbe joj je ispalo nekoliko slika. Podigla sam jednu. Na njoj se video čovek koji stoji pored ogromnog motorcikla, od glave do pete obučen u kožu. „Je l' ti ovo neki prijatelj?“, upitah šaljivo pružajući joj fotografiju.

„Ovaj, ne, nije“, reče Peni vidljivo posramljena, i strpa sliku nazad u torbu. „Niko to nije. Laku noć. Moram da žurim.“

Kasnije

Razmišljajući kasnije o svemu, upitala sam se otkud joj ta slika. Možda je to Penin nezakoniti sin? Koliko znam, ona ga nema. Ima jedino kćer Lisu, jogunastu tridesetpetogodišnjakinju koja živi od socijalne pomoći dovodeći majku u očaj, dok joj biološki sat kuca tako glasno da se čuje čak iz Herefordšira, gde živi.

Onda mi je sinulo. Samo jedna stvar može biti u pitanju. To je čovek kojeg je upoznala preko agencije za upoznavanje. Peni

mi je rekla kako razmišlja da se prijavi na njihov sajt, ali bila sam uverena da to nikada neće uraditi. Pojurila sam do računara, počela da pretražujem stranice i na svoje zaprepašćenje vrlo brzo je našla. Postavila je sliku koja verovatno potiče još iz vremena kad se nismo poznavale – na njoj izgleda kao da ima petnaest godina – i pored nje napisala: „Zabavna, inteligentna, zgodna, voli da čita, šeta i peva. Vegeterijanac, mada jede ribu. Traži nepušača sličnih interesovanja. Godine: 48.“

Četrdeset osam! Zinula sam od čuda. Pa samo je malo mlađa od mene! Međutim, ništa joj ne smem reći da je ne bih osramotila.

Nikad nisam pokušala da pronađem muškarca preko interneta, ali tu i tamo sam čeprkala po ponudama. Ponekad ti muškarci u pisanim oglasima zvuče fino, ali sve padne u vodu kad pozoveš dodeljen broj i čuješ njihove zastrašujuće glasove.

„Zdravo!“, kažu čitajući tekst koji su očigledno vežbali kod kuće. „Imam šezdeset pet godina mladosti i dobar smisao za humor, i još sam, nadam se, spreman za pustolovine.“ Ovo poslednje obično izgovore uz izveštačeno kikotanje. „Nadam se da pristojno izgledam – prijateljice mi kažu da sam poprilično privlačan za ćelavog momka s malo većim stomakom! No, o tome ćeš sama odlučiti! Volim pozorište, šetnje, jeće i piće. Volim i muziku, a u teretanu idem dva do tri puta nedeljno. Imam dva psa – pa ako ne voliš životinje, nisi žena za mene! Veoma mi je stalo do očuvanja okoline, a idealan dan bih započeo šetajući se, nastavio uz piće i pristojan obrok u nekom seoskom pabu, nakon čega bismo pogledali, na primer, neki film ili razgovarali o knjizi koju smo oboje pročitali. Znam da si tamo negde! Zašto ne „zgrabiš šansu“ i stupiš u kontakt sa mnom? Kakav god utisak ostavio, želim ti mnogo sreće u pronalaženju onog pravog...“

Naravno, dok to slušam, sedim u svojoj kućici s osećajem mučnine od svake reči koju čujem. Ide u teretanu tri puta nedeljno? Nema ništa bolje da radi? A što se razgovora o knjigama

tiče, zaboravi. Mislim da postoje samo dva načina da se opišu knjige. Jedan je: „Fantastična je! Obavezno je pročitaj!“ Drugi: „Sranje. Ne diraj ni štapom.“ A i šta bi, moliću lepo, imenica „jeće“ trebalo da znači? Za „jelo“ znam, to volim, ali „jeće“? „Mnogo je lepo jeće? Jeste li probali ovo jeće?“ Ne bih rekla. Da li označava prejedanje? Ili naručivanje nekog specijaliteta u seoskom pabu koji od prošlog jula niko nije naručio?

O bože, kakvo sam ja matoro zakeralo. Najgore od svega je što neki od tih momaka *zaista* zvuče prilično simpatično, uprkos jezivim navikama. Ali DSZH! SKIZ (dobar smisao za humor. Sopstvena kosa i zubi)! Bože me sačuvaj!

Zapravo, često me iznenadi kad moje prijateljice ostvare prilično dobre seksualne veze s muškarcima. Za mene su one (veze) odvajkada bile nezamislivo komplikovani poduhvati, kao kad, na primer, unapred želiš da podesiš video rikorder da snima nešto, ali se sve to redovno završi suzama. Mislim da će muškarci morati da se pridruže dugoj listi stvari koje nikada neću uspeti da savladam, kao što su berza, istorija Kine, struktura Evropske unije i stepovanje. Ozbiljno razmišljam o tome da jednom zasnogda odustanem od njih (mislim muškaraca).

Razmišljanja mi je prekinuo mačak Skočko vrzmajući mi se oko nogu, pa sam pažljivo odvojila od kostiju sve preostalo meso cipala i dala mu ga. Pomirisao ga je i pogledao me besno i povređeno kao da sam mu upravo ponudila porciju arsenika. Mačke su baš čudna bića. Libra cipala košta osam funti. Opa, mislim kilogram cipala. Postoje neke stvari za koje sam odlučila da mi nikad ne pređu u naviku, a kilogrami su jedna od njih.

9. novembar

Jutros sam pokucala na vrata Mišeline sobe da vidim kako je.

„Dobro sam“, rekla je zureći pravo ispred sebe. Ležala je na krevetu u narandžastoj kućnoj haljini, činilo se u potpunosti

sašivenoj od perja, i gaćicama, i gledala jutarnji program. Upitala sam je da li je išla da traži stan. „Ne, ni maloo“, odgovorila je. „Sviđa mi se ovde. Vi ste mi kao mamaa.“

Pošto joj je „mamaa“, koliko se sećam našeg poslednjeg susreta na Jelisejskim poljima, prelepa, vitka i zanosna plavuša koja, obučena u kožu od glave do pete, izgleda kao ima devetnaest godina, i nosi karticu na kojoj na francuskom piše: „Mari Fonten: Gospodarica dokolice. Specijalizacija: Šoping i đuskanje!“, ne znam šta da mislim.

(Ja sam, s druge strane, dakako puna tihog dostojanstva; stenjem pod teretom protestanske radne etike i retko kad trošim novac. Rođena sam da škrtarim i štedim, ne bacam ostatke konca, ispravljam stari ukrasni papir kako bih mogla ponovo da ga iskoristim; čak mi i čarape duže traju zato što im odsečem onu stranu koja se pocepa pa ih nosim tako da bih ih u potpunosti iskoristila. „Ne mogu da verujem!“, prokomentarisala je Peni u neverici kad sam joj rekla da to radim. „Veruj!“ Možda jesam dete divljih šezdesetih koje još voli predivnu odeću *Vislsa* i *Agnes b*, ali takođe sam i štedljivo dete rata – čudna kombinacija. Obe smo takve.)

Nadam se da će ovog vikenda Mišel moći sama da se izbori s kućom pošto idem da posetim Lusi.

10. novembar

Ustala sam u šest i jutro provela posvuda lepeći žute nalepnice koje bi služile Mišel kao podsetnik. „Jesi li si zaključala obe brave?“, zalepljeno je na ulaznim vratima. „Nemoj da zaboraviš da nahraniš Skočka!“, stoji na vratima njene sobe. Niz strelica duž poda vodi do dnevne sobe i završava se kod prozora gde na poslednjoj nalepnici piše: „Noću zatvori kapke!“ Na šporetu se vidi upozorenje: „Isključi gas pre nego što izađeš iz kuće ili odeš

na spavanje!“ Na podu pored Skočkove hrane stoji nalepnica sa strelicom koja pokazuje prema čini. „Skočkova voda! Činija stalno mora biti puna!“

Na kuhinjskom stolu nalazi se poduža lista telefonskih brojeva: Hjujev i Džejmsov (mog bivšeg poludevera, muževljevog polubrata), Penin, mog mobilnog, mesta gde ću odsesti, veterinarov, veterinara za hitne slučajeve... s dodatkom raznih drugih podataka o tome gde se nalazi alarm koji upozorava na provalnike, koga treba pozvati ukoliko se uključi, gde se nalaze osigurači... Kuća mi izgleda kao da je spremna za igru traženja blaga.

U podne sam napokon pošla, krajnje iscrpljena peglanjem odeće, pakovanjem, pa raspakivanjem, brigom o tome da li je jedna boca šampanjca dovoljno dobar poklon kad se ide nekom u kuću, treba li da ponesem dve a da to ne bude previše napadno.

Rešila sam da posetim očev grob na putu do tamo. Sahranjen je u lepom dvorištu jedne seoske crkve.

Kad god ljudima kažem da sam bila tamo, oni se uozbilje i ražaloste govoreći mi koliko sam „hrabra“, ili kako to mora da je potresno, ili neki drugi glupi kliše. No, kad odem na njegov grob, ne razmišljam samo o njemu i tome koliko mi nedostaje. Razmišljam i o tome koliko sam mu neverovatno zahvalna što je umro dovoljno rano. Imao je sedamdeset godina, a ja poznajem čoveka koji ima sedamdeset pet i još posećuje svoju drevnu, pometenu majku. To mora da je neviđen teret. I sam izmučen artritisom, treba da se odvučeš do nekog staračkog doma samo da bi posetio neki živi leš koji te čak i ne prepoznaje. Kakav život! Mada će pre biti: kakva živa smrt.

Roditelji su mi mrtvi i, srećom, izbegli su „živeti zauvek“ generaciju, od koje ću, nadam se, i sama pobeći koristeći spoj hrabrosti i lukavstva. I koliko je tužno što ih više nema, toliko je i dobro. Uostalom, mislim da, dok su ti roditelji živi, ne možeš postati ono što stvarno jesi. Dokle god su oni tu, ti si uvek nečije dete.

Kad mi je otac umro, bila sam tužna, ali sam se takođe osećala poput biljke koja se godinama borila da preživi ispod ogromnog žbuna rododendrona, raskošnog i veličanstvenog žbuna koji je bogato cvetao svake godine pružajući svoje veliko zeleno sjajno lišće tako široko da je za mene jedva bilo mesta da dišem.

I zato, kad sam otišla da mu posetim grob, učinila sam to kako bih mu zapravo zahvalila. I svaki put pomislim koliko bi se smejao kad bih mu rekla da mi istinski nedostaje.

Lusi živi u kućerku na selu. To je osoba zamišljenog pogleda, nežna, duhovita i veoma saosećajna: osnovala je dobrotvornu organizaciju za pomoć azilantima i, koliko mi se čini, dane provodi posećujući jadne Rumunce – ili Rumune, kako ih valjda ovih dana zovu – koji žive po odvratnim naseljima širom Britanije. Ona im pomaže da ispune formulare koji im mogu omogućiti pomoć. Ili pokušava da prikupi sredstva za njih. Ili se u javnosti bori za njihova prava.

Sve u svemu, tokom vikenda Lusi mi je saopštila da je zbog svog rada dobila titulu člana reda britanske imperije, a kad sam je upitala kako namerava to da proslavi, užasnua me je njen odgovor da će jednostavno „doći u London, preuzeti nagradu, pojesti picu u *Pica ekspresu* i otići kući.“

Nisam mogla da verujem da je to rekla. „Ali moramo prirediti zabavu!“, rekoh. Ja sam vam grozna što se zabava tiče. Volim da idem na njih, a volim i da ih priređujem. I najmanji razlog mi je dovoljan. „Ja ću ti je prirediti!“

14. novembar

Sad, pošto sam počela da pišem pozivnice potpunim strancima – Lusi mi je dala listu gostiju – polako me hvata nervoza. Teško je priređivati i sopstvenu zabavu, a kamoli za nekog drugog – sve mora da bude savršeno. Što bi moj otac rekao, da li je sve ovo mudro?